

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Faculty of Romance and Germanic Philology
Linguistics and Translation Department

Translation project:
Britain's Great Cathedrals With Tony Robinson: History Documentary,
Channel 5, UK

Перекладацький проєкт:
переклад скриптів серії документальних фільмів "Britain's Great
Cathedrals with Tony Robinson: History Documentary" від Британського
ТВ каналу "Channel 5" (для переозвучки)

BA Paper

Nadiia Yatskiv
PERb-1-22-4.0d

Цими підписами засвідчую, що подані
на захист рукопис та електронний
документи є ідентичні

02.06.2026

Л. Калитюк

Research supervisor:
PhD in Philology,
Associate Professor
Lilia Kalytiuk

Kyiv 2026

ABSTRACT

This paper examines the specifics of rendering cultural and historical realia in documentary discourse based on the documentary series *Britain's Great Cathedrals with Tony Robinson*. The study focuses on the translation of culture-specific elements in the Ukrainian version of the text and analyzes the strategies used to preserve their semantic, historical, and cultural meaning. Particular attention is paid to proper names, historical references, architectural terminology, measurements, and culturally marked concepts, which constitute an important part of the documentary narrative. The research highlights the translation methods that best preserve the informative and cultural value of the original material, including transcription, transliteration, descriptive translation, and clarification. The study also demonstrates how the audiovisual nature of documentary discourse influences the translation process and requires additional adaptation in written form. By analyzing selected fragments from Episodes 5 and 6 of the documentary series, the paper shows how different translation strategies contribute to preserving authenticity, historical accuracy, and accessibility for the Ukrainian audience.

Key words: *cultural and historical realia, documentary discourse, translation techniques, culture-specific items, documentary translation, architectural terminology, historical references.*

АНОТАЦІЯ

Ця наукова розвідка присвячена вивченню особливостей відтворення культурно-історичних реалій у документальному дискурсі на матеріалі документального серіалу "Великі собори Британії з Тоні Робінсоном". Значний науковий інтерес викликає переклад культурно специфічних елементів в українській версії тексту та аналіз стратегій, використаних для збереження їхнього семантичного, історичного й культурного значення. Особливу увагу приділено власним назвам, історичним референціям, архітектурній термінології, одиницям вимірювання та культурно маркованим поняттям, які займають важливе місце у структурі документального тексту. У роботі визначаються перекладацькі прийоми, що найефективніше забезпечують збереження інформативної та культурної цінності оригіналу, зокрема транскрипція, транслітерація, описовий переклад та уточнення. Встановлено, що аудіовізуальна природа документального дискурсу впливає на процес перекладу, та потребує додаткової адаптації у письмовій формі і визначає добір різних перекладацьких стратегій з метою збереження автентичності, історичної точності та зрозумілості для української аудиторії.

Ключові слова: *культурно-історичні реалії, документальний дискурс, перекладацькі техніки, культурно специфічні елементи, документальний переклад, архітектурна термінологія, історичні референції*

CONTENTS

ABSTRACT	
INTRODUCTION	4
CHAPTER 1. TRANSLATION OF THE <i>Britain's Great Cathedrals With Tony Robinson: History Documentary</i>	5
CHAPTER 2. RENDERING CULTURAL AND HISTORICAL REALIA IN DOCUMENTARY DISCOURSE	
2.1. Genre and stylistic features of the documentary series and its contextual background.....	28
2.2. Theoretical framework for rendering cultural and historical realia in translation.....	30
2.3 Translation techniques in Britain's Great Cathedrals With Tony Robinson : History Documentary, Channel 5, UK.....	32
CONCLUSIONS	34
REFERENCES	35
APPENDICES	36

INTRODUCTION

The translation of cultural and historical realia is a complex yet essential aspect of translation practice, as it ensures the accurate transmission of culturally marked meanings embedded in the source text. In documentary discourse, such elements play a crucial role in representing historical events, social realities, and national identity. The present research focuses on the translation of cultural and historical realia in the documentary series *Britain's Great Cathedrals with Tony Robinson*, where these elements significantly contribute to the informative and narrative functions of the text. In translation studies, realia are generally defined as culture-specific items that reflect unique features of a particular society (Baker & Saldanha, 2020).

Rendering realia requires careful consideration of linguistic, cultural, and contextual factors. Documentary discourse combines factual information with expressive narration, which creates additional challenges for the translator. Cultural references, historical events, and specialized terminology must be adapted in a way that remains accessible to the target audience while preserving the authenticity of the original. As noted in modern translation theory, the rendering of culturally specific elements often requires a flexible combination of translation techniques, including borrowing, amplification, paraphrase, and established equivalent (Molina & Albir, 2002; Munday, 2022). At the same time, Nida's concept of dynamic equivalence (2003/2012) emphasizes the importance of preserving the communicative effect and ensuring accessibility for the target audience.

The aim of the study is to analyze the translation of cultural and historical realia in documentary discourse.

To achieve this aim, the following tasks are set:

- to define the concept of cultural and historical realia.
- to identify their types in the analyzed text.
- to examine the translation strategies applied in their rendering.
- to evaluate their effectiveness.

The research material includes fragments from Episode 5 of the documentary series, supplemented by a segment from Episode 6. The paper consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of references, appendix.

The findings of the paper are highlighted at the conference "Філологічні перлини" (May, 15, 2026).

CHAPTER 1

TRANSLATION OF THE *Britain's Great Cathedrals With Tony Robinson: History Documentary*

Episode 5

Britain's cathedrals. Majestic, magnificent, monumental. For more than 1400 years, they've dominated Britain's landscape. Never out of sight, never out of mind. Epic structures, they represent our history and the changing fortunes of a nation. I'm Tony Robinson, and in this series, I'll be exploring six of Britain's greatest cathedrals. What a privilege. Their stories of rivalry and royalty. Henry was determined to strip the church of its power of struggles and sacrifice. Who will rid me of this troublesome priest? Of martyrs and murder. And then they just hacked him down right on the spot. Containing more than 1,000 years of history, I'll discover how these buildings were constructed. Isn't that extraordinary? How they've evolved and what secrets they hold.

For some buildings, you need a whole dictionary of superlatives, and Liverpool Cathedral is one of them. It's the Church of England's newest cathedral, as well as Britain's biggest. The bells inside are the highest and the heaviest. And in its day, it contained the largest musical instrument ever made. Built on a hill, it dominates the city's famous skyline. Unlike other stone-built medieval cathedrals, this one was constructed from steel and concrete and more than 11 million bricks. It's an enormous space, five times larger than the Royal Albert Hall.

The story of our modern age has been cemented into the walls of this building and some of the major events of the last 100 years have been

Епізод 5

Британські собори. Величні, розкішні, грандіозні. Понад 1400 років вони домінують у британському ландшафті. Вони завжди на виду, завжди в пам'яті. Ці епічні споруди уособлюють нашу історію та мінливу вдачу нації. Я — Тоні Робінсон, і в цій серії я досліджуватиму шість найвеличніших соборів Британії. Яка честь! Їхні історії про суперництво та королівську владу. Генріх мав намір позбавити церкву її сили, що ґрунтувалася на боротьбі та самопожертві. Хто позбавить мене цього надокучливого священика? Про мучеників та вбивства. І тоді вони просто зарубали його на місці. Ці споруди мають понад 1000-річну історію, і я дізнаюся, як їх будували. Хіба це не надзвичайно? Як вони еволюціонували та які таємниці вони зберігають.

Для деяких будівель потрібен цілий словник найвищих ступенів порівняння і Ліверпульський кафедральний собор — одна з них. Це найновіший кафедральний собор Англіканської церкви, а також найбільший у Великій Британії. Дзвони всередині нього — найвищі та найважчі. Свого часу в ньому містився найбільший музичний інструмент, коли-небудь створений. Побудований на пагорбі, він домінує над відомим міським силуетом. На відміну від інших середньовічних соборів, збудованих із каменю, цей був споруджений зі сталі, бетону та понад 11 мільйонів цеглин. Це величезний простір, у п'ять разів більший за Королівський Альберт-холл

Історія нашої сучасності закарбована в стінах цієї будівлі, а деякі з найважливіших подій останніх 100 років відбувалися під її дахом:

played out under its roof. Two world wars... national tragedies, as well as historic performances.

Construction on the cathedral began in 1904, and despite all the interruptions, work never ceased. Not until it was finally completed in 1978, 74 years later. For generations, thousands of Liverpool men and women had worked on it tirelessly. It's a cathedral built by the city's people and for the city's people.

From the outside, it's the immense tower that strikes you first. It soars 331 feet into the sky, that's more than 100 metres. Underneath it, there's a cavernous central space, with the altar at one end, the main entrance and the nave at the other. Although much younger, Liverpool's layout is similar to earlier counterparts like Canterbury and Salisbury. But inside, there are some major differences that you notice straight away.

For a start, it's so big. It's not like any other cathedral I've been to before. It's like a dance hall. And look. You can see straight through to the altar. There's nothing in the way at all.

The nave leads to the awe-inspiring central space, the main body of the cathedral, with smaller chapels and memorials to the side. Next is the chancel, where the choir sits. Finally, the ornate altar, with a stunning stained-glass window towering above.

Unlike medieval cathedrals, there's a real sense of space and openness here. The scale is stupendous, but it's not intimidating. It's actually rather welcoming. I feel at home already.

The cathedral has always been a haven of quiet serenity. But when

дві світові війни, національні трагедії, а також історичні події.

Будівництво собору розпочалося в 1904 році, та, незважаючи на всі переривання, роботи ніколи не припинялися. Аж доки він нарешті не був завершений у 1978 році, через 74 роки. Протягом поколінь тисячі чоловіків і жінок з Ліверпуля невтомно працювали над ним. Це собор, побудований мешканцями міста і для мешканців міста.

Зовні насамперед вражає його величезна вежа. Вона піднімається на 331 фут у небо — це понад 100 метрів. Під нею розташований величезний центральний простір: з одного боку — вітвар, а з іншого — головний вхід і неф. Хоча лондонський собор значно новіший, його планування подібне до старіших соборів, таких як Кентерберійський і Солсберійський. Але всередині є деякі великі відмінності, які одразу привертають увагу.

Перш за все, він дуже великий. Він не схожий на жоден інший собор, у якому я був раніше. Це більше нагадує танцювальний зал. І подивіться: звідси видно аж до вітваря. Ніщо зовсім не заважає огляду.

Неф веде до вражаючого центрального простору — основної частини собору, по боках якої розташовані менші каплиці та меморіали. Далі знаходиться вітвар, де розташований хор (ченсел). І нарешті — оздоблений вітвар, над яким височіє вражаюче вітражне вікно.

На відміну від середньовічних соборів, тут справді відчувається просторість і відкритість. Масштаб справді величезний, але він не лякає. Навпаки, це місце здається досить привітним. Я вже почувуюся тут як удома.

Собор завжди був притулком тихого спокою. Але коли почалося

construction started, Liverpool and its port were the complete opposite.

The early 20th century was a thrilling time for the city. Less than a mile away, the Mersey was buzzing, with liners taking passengers to America and back again. The most famous transatlantic ship of them all is still remembered in the cathedral to this day, etched into its very walls.

There are so many details here that you wouldn't notice unless somebody pointed them out to you. For instance, that shield up there, you wouldn't have spotted at all, would you, if it wasn't for that bright light? That's actually the Titanic, which, although it was built in Belfast, was actually registered in Liverpool, because that's where its owners, the White Star Line, were based.

She was the pride of the seas. But on the fifth day of her maiden voyage in April 1912, the Titanic hit an iceberg and sank, with the loss of more than 1,500 lives. Many of the crew, along with the musicians who played on as she went down, were from Liverpool, as was her captain, Edward John Smith, who's also remembered in the cathedral. Six days after the disaster, they held a memorial service here for the tragedy that touched a nation and the city of Liverpool.

The sinking of the Titanic is just one of many dramas from the 20th century connected to this immense cathedral. But how and why did it rise up in the first place?

When building started, the city already had more than 100 churches. So why did it need another one? To find the answer, we have to go back. In the mid-1700s, Liverpool was a small town of around 20,000 souls. By 1900, its population had exploded and it was a bustling metropolis of over a million people.

його будівництво, Ліверпуль і його порт були повною протилежністю.

Початок ХХ століття був захопливим часом для міста. Менш ніж за милю звідси річка Мерсі кипіла життям: океанські лайнери перевозили пасажирів до Америки й назад. Найвідоміший трансатлантичний корабель з усіх досі пам'ятають у соборі — його образ буквально викарбуваний у його стінах.

Тут є так багато деталей, які ви б не помітили, якби хтось на них не вказав. Наприклад, той щит угорі — ви б зовсім його не помітили, якби не те яскраве світло. Насправді там зображений "Титанік", який, хоча й був побудований у Белфасті, офіційно був зареєстрований у Ліверпулі, тому що саме там базувалася компанія-власник — White Star Line.

Він був гордістю морів. Але на п'ятий день свого першого рейсу у квітні 1912 року "Титанік" зіткнувся з айсбергом і затонув, забравши життя понад 1500 людей. Багато членів екіпажу, а також музиканти, які продовжували грати, поки корабель тонував, були з Ліверпуля. Так само, як і його капітан — Едвард Джон Сміт, якого також згадують у соборі. Через шість днів після катастрофи тут відбулася поминальна служба за трагедією, яка вразила всю країну і місто Ліверпуль.

Катастрофа "Титаніка" — це лише одна з багатьох трагедій ХХ століття, пов'язаних із цим величезним собором. Але як і чому він взагалі з'явився?

Коли почалося будівництво, у місті вже було понад 100 церков. То навіщо потрібна була ще одна? Щоб знайти відповідь, треба повернутися в минуле. У середині ХVІІІ століття Ліверпуль був невеликим містечком де проживало близько 20,000 людей. До 1900 року його населення різко зросло, і він перетворився на жвавий

The rapid growth was thanks to the trade generated by Liverpool's seven miles of docks. It handled more cargo than London, or indeed any European port. This boomtown officially became a city in 1880. For a while, the parish church of St Peter's served as its cathedral, but clearly it was too small for a place this size. Liverpool wanted a sprawling cathedral for a sprawling city.

Cathedrals have always been at the cutting edge of construction technology, statements of engineering genius as much as faith. Salisbury's 14th-century spire is the tallest in Britain. 400 years later, St Paul's took construction design to new heights. Its dome is one of the highest in the world.

Liverpool wanted to outdo London and Salisbury. They were thinking big, and they needed an architect with dreams to match. But who would deliver a mighty new cathedral worthy of this great city? And where would they get the money from?

Liverpool Cathedral, a dominating edifice looking down on the banks of the River Mersey. A true 20th-century masterpiece, it's one of Britain's newest cathedrals. Today, it's an iconic feature of the Liverpool skyline. But over 100 years ago, nobody knew what it would look like.

To find the best architect to design it, a competition was announced. In the year 1901, the Diocese of Liverpool put this ad in the newspaper, "The Committee for the Erection of the Intended Cathedral being desirous of obtaining designs for a cathedral in the Gothic style". Well, they got over 100 responses to this ad. For architects up and down the

мегаполіс із понад мільйоном жителів.

Швидке зростання було пов'язане з торгівлею, що велася через доки Ліверпуля, протяжністю сім миль. Він обробляв більше вантажів, ніж Лондон або будь-який інший європейський порт. Це бурхливо розвиваюче місто офіційно отримало статус міста в 1880 році. Деякий час парафіяльна церква Святого Петра виконувала функції собору, але вона була занадто маленькою для міста такого розміру. Ліверпуль хотів мати великий собор для великого міста.

Собори завжди були на передовій будівельних технологій — вони є не лише символами віри, а й втіленням інженерного генія. Шпиль Солсберійського собору XIV століття є найвищим у Британії. Через 400 років собор Святого Павла підняв архітектурне проектування на нову висоту. Його купол є одним із найвищих у світі.

Ліверпуль хотів перевершити Лондон і Солсбері. Місто мислило масштабно, і йому був потрібен архітектор із такими ж великими мріями. Але хто створить могутній новий собор, гідний цього великого міста? І звідки візьмуться гроші на його будівництво?

Ліверпульський кафедральний собор — велична споруда, що височіє над берегами річки Мерсі. Справжній шедевр XX століття, це один із найновіших соборів у Британії. Сьогодні він є знаковою частиною панорами Ліверпуля. Але понад 100 років тому ніхто не знав, як він буде виглядати.

Щоб знайти найкращого архітектора для проектування собору, було оголошено конкурс. У 1901 році Ліверпульська дієцезія розмістила в газеті таке оголошення: "Комітет зі спорудження майбутнього собору бажає отримати проекти собору в готичному стилі". На це оголошення надійшло понад 100 відповідей. Для архітекторів по

country, this was the job of the century. Some of their original design entries are still held in the cathedral archives. I'm not sure I would have fancied being on the committee, making this awesome decision about which cathedral would dominate the skyline of Liverpool.

This one is dull, isn't it? I don't even know why he bothered to draw it, to be quite honest. This one is quite intriguing, with all these spires. Looks a bit French, doesn't it? I think it would feel imported if you stuck that on a hill in Liverpool. Just as the advert demanded, these designs were Gothic, inspired by the great cathedrals first seen in the 12th century. Among them all, one really stood out.

This, I mean, this really is a cathedral. And yes, it does feel like it's in the tradition of all those other cathedrals that you see all over the place, but there's something modern about it as well.

Remarkably, it was submitted by an architect's apprentice, who previously had hardly designed anything, certainly not a building. Just 21, his name was Giles Gilbert Scott.

One of the judges said about this drawing that it was power combined with beauty that makes a great and noble building. It's a nice thing to have said about something that you've drawn, isn't it? I would definitely have gone for the Gilbert Scott. "Has a great deal of promise, this one", I think I'd have said.

And perhaps that promise wasn't so surprising. Young Giles had been born into a dynasty of architects. His grandfather was the world-famous Sir George Gilbert Scott. His work spanned the British Empire. In England alone, he designed 800 buildings, including the Grand Midland Hotel, St Pancras Station and the Albert Memorial.

всій країні це була робота століття. Деякі з їхніх оригінальних проєктів досі зберігаються в архівах собору. Чесно кажучи, я не впевнений, що хотів би бути членом комітету й ухвалювати таке важливе рішення — який саме собор домінуватиме над панорамою Ліверпуля.

Ось цей проєкт досить нудний, чи не так? Я навіть не знаю, навіщо він узагалі його намалював, якщо бути відвертим. А цей — досить цікавий, з усіма цими шпилями. Трохи схожий на французький, правда? Мені здається, що він виглядав би чужорідно, якби його поставили на пагорбі в Ліверпулі. Як і вимагалось в оголошенні, усі ці проєкти були готичними, натхненними великими соборами, які вперше з'явилися у XII столітті. Але серед них один справді вирізнявся.

Ось цей. Справді, це виглядає як справжній собор. І так, він відчувається частиною традиції тих соборів, які можна побачити всюди, але водночас у ньому є щось сучасне.

Дивовижно, але цей проєкт подав учень архітектора, який раніше майже нічого не проєктував — і вже точно жодної будівлі. Йому було лише 21 рік, і його звали Джейлз Гілберт Скотт.

Один із суддів сказав про це креслення, що саме поєднання сили та краси робить будівлю великою і шляхетною. Приємно, коли про щось, що ти намалював, говорять такі слова, правда? Я б точно обрав проєкт Гілберта Скотта. "У цього проєкту є великі перспективи", — думаю, я б так і сказав.

І, можливо, цей потенціал не був таким уже й дивним. Молодий Джейлз народився в династії архітекторів. Його дід був всесвітньо відомим сером Джорджем Гілбертом Скоттом. Його діяльність охоплювала всю Британську імперію. Лише в Англії він спроектував 800 будівель, серед яких — готель "Гранд Мідленд", вокзал

But what of his grandson Giles? Well, before he won the cathedral competition, the only thing he'd ever designed was a pipe rack. Still he had his admirers one of the judges George F. Bodley passionately believed Giles is designed to be the best. And to crush any concerns about the young winners in experience Bodley agreed to be joint architect. This meant that both Giles and George would sign off on every single design for the whole cathedral right down to the door handles

Intricate carvings would adorn the walls and elaborate stained glass windows would fill the space with colour. It was designed as a heavenly building, but it would cost the earth.

The total build was estimated at £500,000. That's £50 million today. And none of that money was going to come from the Church of England... Liverpool Cathedral would have to rely on public donations, and those donations didn't all come at once.

That meant it was never going to all be built at the same time. It would be piecemeal, a bit here, a bit there, as the money came in. But where would that money come from? Well, this is where we come to the dark part of the cathedral's history. A lot of it came from the profits from slavery.

Liverpool grew incredibly rich as a result of the slave trade in the 18th century. The port was at the tip of a trade triangle involving three continents. Ships would sail from here to West Africa, carrying textiles, firearms and alcohol. Once they arrived, they'd exchange those goods for people. Those people were then transported to the

Сент-Панкрас і меморіал Альберта.

А що ж його онук Джайлз? До перемоги в конкурсі на проєкт собору єдиною річчю, яку він коли-небудь спроектував, була підставка для труб. Проте він мав своїх прихильників. Один із суддів, Джордж Фредерік Бодлі, палко вірив, що Джайлз створений для того, щоб бути найкращим. Щоб розвіяти будь-які сумніви щодо недостатнього досвіду молодого переможця, Бодлі погодився стати його партнером. Це означало, що і Джайлз, і Джордж затверджували кожен окремий елемент проєкту для всього собору — аж до дверних ручок.

Складні різьблення мали прикрашати стіни, а розкішні вітражні вікна повинні були наповнювати простір кольором. Будівлю задумували як божественну за своєю красою, але її будівництво коштувало цілий статок.

Загальна вартість будівництва оцінювалася у 500,000 фунтів стерлінгів. У сучасних цінах це приблизно 50 мільйонів фунтів. І жодна частина цих грошей не надходила від Англійської церкви... Ліверпульський собор мав покладатися на пожертви громадськості, а ці пожертви надходили не всі одразу.

Це означало, що його ніколи не збиралися будувати весь одночасно. Будівництво відбувалося поступово: трохи тут, трохи там — у міру того, як надходили гроші. Але звідки мали взятися ці кошти? Саме тут ми підходимо до темної сторони історії собору. Значна її частина походила з прибутків від работоргівлі.

Ліверпуль неймовірно збагатився завдяки работоргівлі у XVIII столітті. Порт знаходився на вершині торговельного трикутника, який охоплював три континенти. Кораблі вирушали звідси до Західної Африки, везучи тканини, вогнепальну зброю та алкоголь. Коли вони прибували туди, ці товари обмінювали на людей. Потім

Americas, where they were sold as slaves.

Most of them were forced to work on plantations, producing sugar, cotton and other goods, which were sent back to ports like Liverpool and then re-exported all over the world, generating vast amounts of money for the merchants. And it was the families of those merchants who gave huge amounts for the building of Liverpool Cathedral. At the International Slavery Museum in Liverpool's Albert Dock, we can identify them.

– These are the major donors to Liverpool Cathedral. Were any of those involved with slavery?

– The Earl family was a Liverpool family and very, very deeply involved in the trade. This is typically the kind of family who can, in one end, making money with slavery operation, sell them like animals and in the other hand, give money to church. It's a kind of human paradox.

Generations of the Earl family became mayors of Liverpool. They even had a street named after them. They were just one of several families whose involvement in slavery generated the wealth on which Liverpool was built. The Earl family's descendants, who inherited a dubious fortune, donated £25,000 to the cathedral.

Not all donations were controversial, though. A wine merchant paid for the marble floor, a Somerset woman gave £800 for the font, and local children saved their pennies to pay for this porch at the Lady Chapel. It was the first part of the building to be finished in 1910, and services could be held here until the main cathedral was completed. It was a little Gothic showpiece. This part of the cathedral is completely different. It's much lighter for a start, and I don't know, it's got a more delicate feel about it somehow, with lots and lots of little windows and this gorgeous fluted tracery on the ceilings.

цих людей перевозили до Америки, де їх продавали в рабство.

Більшість із них змушували працювати на плантаціях, виробляючи цукор, бавовну та інші товари, які відправляли назад до портів, таких як Ліверпуль, а потім знову експортували по всьому світу, що приносило величезні прибутки купцям. Саме родини цих купців пожертвували великі суми грошей на будівництво Ліверпульського кафедрального собору. У Міжнародному музеї рабства в Альберт-Доку в Ліверпулі можна встановити, хто саме були ці люди.

– Це основні спонсори Ліверпульського собору. Чи були серед них ті, хто був причетний до рабства?

– Родина Ерл була родом з Ліверпуля і була дуже, дуже глибоко залучена в цю торгівлю. Це типова родина, яка, з одного боку, заробляє гроші на рабстві, продаючи людей як тварин, а з іншого боку, жертвує гроші церкві. Це свого роду людський парадокс.

Протягом кількох поколінь представники родини Ерл ставали мерами Ліверпуля. На їхню честь навіть назвали вулицю. Вони були лише однією з кількох родин, чия участь у работоргівлі створила багатство, на якому був побудований Ліверпуль. Нашадки родини Ерл, які успадкували сумнівний статок, пожертвували 25,000 фунтів на будівництво собору.

Однак не всі пожертви були суперечливими. Один торговець вином оплатив мармурову підлогу, жінка із Сомерсета пожертвувала 800 фунтів на купіль, а місцеві діти збирали свої пенні, щоб оплатити цей притвор біля каплиці Діви Марії. Це була перша частина будівлі, завершена у 1910 році, і тут могли проводити богослужіння, поки основний собор ще будувався. Це був невеликий готичний зразок майстерності. Ця частина собору зовсім інша. Насамперед вона значно світліша, і, не знаю, здається якоюсь більш витонченою, з безліччю маленьких вікон і чудовим рифленим візерунком на стелі.

But before they could begin work on the rest of the cathedral, Scott's mentor, George Bodley, died. And Scott, still relatively young and inexperienced, was given total control. With his newfound power, he took everyone by surprise. He ripped up the old plans and started again. He dropped all the ornate Gothic detail and swapped the two towers for one massive central tower instead. Now working on his own, Scott could fully realise his vision. It was a modern style for a modern age, and it called for modern ideas. Engineering what would eventually be Britain's largest cathedral required inspiration, and Scott found it in some of the big industrial buildings that were going up at the time.

Factories, foundries and mills were created with the basic building block of the age, brick. Scott would go on to design his own giant structures, also in brick. Battersea Power Station and Bankside Power Station, today's Tate Modern. He also gave us another modern icon, the world-famous red phone box. Such achievements would bring him a knighthood, but Liverpool Cathedral remained his life's masterwork.

After Bodley's death, Scott's new, improved cathedral began to take shape. Money was flowing in, and a bright future for Liverpool and the cathedral beckoned. Then, in 1914, calamity struck. Europe was rocked by the outbreak of war. a war which saw the slaughter of millions.

This is the Roll of Honour. It lists every man in Liverpool who died in the First World War. There are thousands and thousands. There's one name, though, that stands out, Noel Chavasse, who was closely connected with the cathedral. In fact, his dad, Francis, was the bishop

Але перш ніж вони змогли розпочати роботу над рештою собору, наставник Скотта, Джордж Бодлі, помер. І Скотт, який усе ще був відносно молодим і недосвідченим, отримав повний контроль над проєктом. Із новою владою він здивував усіх: він відкинув старі плани і почав усе заново. Він відмовився від усього пишного готичного декору та замінив дві вежі однією величезною центральною вежею. Працюючи тепер самостійно, Скотт зміг повністю реалізувати своє бачення. Це був сучасний стиль для сучасної епохи, і він вимагав сучасних ідей. Проєктування того, що згодом стане найбільшим собором Британії, потребувало натхнення, і Скотт знайшов його в деяких великих промислових будівлях, які зводилися в той час.

Фабрики, ливарні та млини були побудовані з основного будівельного матеріалу того часу — цегли. Скотт продовжив проєктувати свої власні гігантські споруди, також з цегли. Електростанція Баттерсі та електростанція Бенксайд, сьогоднішній музей Тейт Модерн. Він також подарував нам ще одну сучасну ікону — всесвітньо відому червону телефонну будку. Такі досягнення принесли йому лицарський титул, але Ліверпульський собор залишився шедевром його життя.

Після смерті Бодлі новий, удосконалений проєкт собору Скотта почав набувати реальних обрисів. Гроші надходили, і для Ліверпуля та собору відкривалося світле майбутнє. Але в 1914 році сталася катастрофа. Європу сколихнув початок війни — війни, яка забрала життя мільйонів людей.

Це Почесний список. У ньому перелічено кожного чоловіка з Ліверпуля, який загинув у Першій світовій війні. Їх тисячі й тисячі. Але одне ім'я особливо вирізняється — Ноель Чавасс, який був тісно пов'язаний із собором. Насправді його батько, Френсіс, був

here. Noel made military history as the only man in the First World War to win two Victoria Crosses, the country's highest award for bravery.

But he wasn't a front-line soldier. He was an army doctor. In 1916, he was hit by a shell rescuing troops stranded in no-man's land. Noel stayed with them, treating their wounds overnight while bombs and sniper fire surrounded him. These heroics earned him his first Victoria Cross, and his proud dad said, "So far, you have been known as the son of the Bishop of Liverpool. Henceforth, I will be known as the father of Captain Chavasse".

Just one year later, Noel was in the line of fire again, at one of the war's bloodiest battles, Passchendaele. And again, he bravely went out into no-man's land to rescue injured men. This time, he was seriously wounded himself.

He kept going out into the battlefield, locating men, tending to them, and he saved many lives. But after two days, he was suffering from terrible pain, from bad stomach wounds, and he hadn't had anything to eat, and he agreed to have an emergency operation. But shortly after that, he died.

For his selfless bravery and courage, he received his second Victoria Cross. He was just 32.

As for the cathedral, the war had taken its toll in other ways. Materials, money and manpower dwindled.

The building process slowed down, but it never stopped. The people of Liverpool were determined to get their cathedral no matter what. And in 1924, the partially finished building was actually ready to unveil its star attraction, something that would turn a building site into

тут єпископом. Ноель увійшов в історію як єдина людина під час Першої світової війни, яка отримала дві нагороди "Хрест Вікторії" — найвищу державну відзнаку за хоробрість.

Але він не був солдатом на передовій. Він був військовим лікарем. У 1916 році його поранило снарядом, коли він рятував солдатів, які опинилися в пастці на нічийній землі. Ноель залишився з ними, перев'язуючи їхні рани всю ніч, поки навколо вибухали бомби і стріляли снайпери. За цей героїзм він отримав свій перший "Хрест Вікторії". Його гордий батько сказав: "Досі тебе знали як сина єпископа Ліверпуля. Відтепер мене знатимуть як батька капітана Чавасса".

Лише через рік Ноель знову опинився під вогнем — під час однієї з найкривавіших битв війни, біля Пашендейла. І знову він відважно виходив на нічийну землю, щоб рятувати поранених. Цього разу він і сам був важко поранений.

Він продовжував виходити на поле бою, знаходити поранених, надавати їм допомогу, і врятував багато життів. Але через два дні він страждав від страшного болю через важкі поранення живота і нічого не їв, тому погодився на екстрену операцію. Але невдовзі після неї помер.

За свою самовіддану мужність і відвагу він отримав другий "Хрест Вікторії". Йому було лише 32 роки.

Що ж до собору, то війна завдала йому удару й в інший спосіб: матеріали, гроші та робоча сила почали зменшуватися.

Процес будівництва сповільнився, але ніколи не зупинявся. Жителі Ліверпуля були рішуче налаштовані отримати свій собор за будь-яку ціну. І в 1924 році частково завершена споруда була готова до відкриття своєї головної визначної пам'ятки, яка перетворила

a living, breathing cathedral. It was only fitting that Britain's biggest cathedral should house the world's biggest musical instrument.

It's quite extraordinary, the sound's actually bouncing off the walls. Spine-tingling, I think the word is.

— What's it like to play?

— It's phenomenal. The feeling of power is immense because, of course, the building is huge and they sculpted an organ to fit the size of the building and so it is very, at its loudest, annihilatingly loud. The thrill is in mixing and matching and rather like a good cook in a kitchen putting a little bit of herbs in here and spices there, you can actually mix and match your own stops. A stop is one of these. Flutes. Trumpets. And there's a massive trumpet up in the central space, 179 feet.

— That's the angels. It's as though the church itself is playing the music.

— Absolutely, yes, yes.

— What about keeping it in tune?

— That's a big job. Yes. It takes 50 days a year, maintenance, the organ. There are 10,268 pipes and they all react differently.

— Just say that number again.

— 10,268.

This stupendous organ was first played in public when the royal family came to attend the official blessing of the cathedral. Thousands lined the roads to glimpse King George V and Queen Mary arriving. But although they were royalty, that day in 1924 wasn't all about them.

The royal family were 15 minutes early, and when he heard that, the bishop said that they would have to wait. As you can imagine, the royal ecuries were incandescent. They said, "Damn it, man, the king

будівельний майданчик на живий, дихаючий собор. Було цілком логічно, що найбільший собор Великобританії мав стати домівкою для найбільшого музичного інструменту у світі.

Це досить незвичайне явище, звук фактично відбивається від стін. Мурашки по шкірі — це, мабуть, найкращий вираз, щоб це описати.

— Які відчуття, коли на ньому граєш?

— Це феноменально. Відчуття сили величезне, адже сама будівля гігантська, і орган створили спеціально відповідно до її масштабу, тому на максимальній гучності він звучить просто приголомшливо голосно. Уся насолода полягає в тому, щоб поєднувати різні звуки, наче хороший кухар на кухні, який додає трохи трав тут і трохи спецій там, так і тут можна комбінувати і підбирати власні регістри. Регістр — це одне з таких поєднань. Флейти. Труби. А в центральній частині, на висоті 179 футів, розташована величезна труба.

— Це ніби спів ангелів. Наче сама церква грає музику.

— Абсолютно, так, саме так.

— А як щодо налаштування? Це, мабуть, велика робота.

— Так. На обслуговування органа йде приблизно 50 днів на рік. У ньому 10,268 труб, і всі вони реагують по-різному.

— Просто повторіть це число ще раз.

— 10,268.

Цей дивовижний орган вперше прозвучав на публіці, коли королівська родина прийшла на офіційне освячення собору. Тисячі людей вишикувалися вздовж доріг, щоб побачити короля Георга V і королеву Мері. Але хоча вони були королівською родиною, той день 1924 року був присвячений не тільки їм.

Королівська родина прибула на 15 хвилин раніше, і коли єпископ про це дізнався, він сказав, що їм доведеться почекати. Як ви можете собі уявити, королівські конюхи були обурені. Вони сказали:

cannot wait". And it was left to a priest to solve the problem as diplomatically as he could. He said, "My Lord, this service is not for the king. It's for God Almighty". And when he said that, the King and Queen decided they would wait, along with everyone else.

As the people of Liverpool celebrated the birth of their new cathedral, little did they know that another world war was on its way. One where the city would find itself on the front line. But would its still unfinished cathedral survive?

Liverpool Cathedral, built with over 11 million bricks and clad in stone. The First World War had slowed construction to a crawl and by the end it was still only half built. Now that the war was over and given the introduction of post-war technology, they could really get cracking. Instead of picks and shovels, pneumatic drills were used to dig the foundations. 300 tonnes of soil were dug out every day. 110 men poured 200 tonnes of concrete every 12 hours into the ground to make the foundations. Some builders had been there since the beginning. It was a family affair. These two brothers, the Rowbottoms, worked on the cathedral for 49 years.

Over the decades, hundreds of workers set nearly five million bricks into the walls of the middle section alone. End to end, they would stretch from Liverpool to Berlin. And piled on top of each other, they'd reach 40 times the height of Everest. As donations rolled in, there was finally enough money to build Scott's great new tower. 300,000 pounds, equivalent to 11 million in today's money. The tower had to be tall and strong enough to house the world's heaviest set of bells, which Scott himself watched being cast.

"Хай йому грець, король не може чекати". І вирішити цю проблему якомога дипломатичніше довелося священику. Він сказав: "Ваша Величносте, ця служба не для короля. Вона для Всемогутнього Бога". І коли він це сказав, король і королева вирішили, що вони будуть чекати разом з усіма іншими.

Коли жителі Ліверпуля святкували появу свого нового собору, вони навіть не підозрювали, що наближається ще одна світова війна — війна, у якій місто опиниться на передовій. Але чи зможе їхній ще незавершений собор пережити її?

Ліверпульський собор, побудований із понад 11 мільйонів цеглин і облицьований каменем. Перша світова війна майже зупинила будівництво, і на момент її завершення собор був збудований лише наполовину. Тепер, коли війна закінчилася і з'явилися післявоєнні технології, роботи могли значно прискоритися. Замість кирок і лопат для риття фундаменту почали використовувати пневматичні бурильні машини. Щодня виймали 300 тонн ґрунту. 110 робітників кожні 12 годин заливали в землю 200 тонн бетону, щоб створити фундамент. Деякі будівельники працювали тут із самого початку — це була справжня сімейна справа. Двоє братів, Роуботтоми, працювали на будівництві собору протягом 49 років.

Протягом десятиліть сотні робітників уклали майже п'ять мільйонів цеглин лише в стінах середньої частини будівлі. Якщо скласти їх у ряд, вони простягнулися б від Ліверпуля до Берліна. А якщо скласти їх один на одного, вони досягли б висоти, що у 40 разів перевищує висоту Евересту. Коли пожертви продовжували надходити, нарешті з'явилось достатньо грошей, щоб збудувати величну нову вежу Скотта. Її вартість становила 300,000 фунтів — приблизно 11 мільйонів у сучасних цінах. Вежа мала бути достатньо високою і міцною, щоб вмістити найважчий у світі набір дзвонів, лиття яких спостерігав сам Скотт.

But it's customary to throw silver sixpence for luck into the metal. This superstition is performed by Sir Giles Scott, the architect, so that now the tenor bell will strike a true and tuneful note.

Bells would have to wait. 200 men had worked on this magnificent tower for five years. But in 1939, the total workforce on the entire cathedral dwindled to just 35. The rest had been called up to the armed forces. The Second World War was underway, and the very future of this building hung in the balance.

The biggest threat to the cathedral was the port. The trade that flowed through it had generated the money to build it, but now its existence was putting it at peril. Liverpool had the largest port on the west coast of Britain. A whopping 80% of the country's war supplies flowed through it. For the Nazis, it was the biggest target outside London.

The cathedral had been built on a hill next to the port with a great big copper roof and a tall unfinished tower. It was the perfect target for the German bombers. They tried to make it less visible from the air by painting the roof black and they covered some of the more vulnerable parts with sandbags, but it was impossible to completely protect such a big building.

In preparation for the inevitable German bombers, older cathedrals like Canterbury and York removed their medieval glass windows and hid them for safety. Meanwhile, in Liverpool, a fire watch was set up to look for blazes, and to protect the new cathedral, staff slept in the building overnight.

Але за традицією в розплавлений метал для удачі кидають срібний шестипенсовик. Цей забобонний звичай виконав сер Джайлз Скотт, архітектор, щоб тепер теноровий дзвін звучав чисто й мелодійно.

Однак дзвонам довелося зачекати. Над цією величною вежею протягом п'яти років працювали 200 чоловіків. Але в 1939 році загальна кількість робітників на всьому будівництві собору скоротилася лише до 35. Решту призвали до збройних сил. Почалася Друга світова війна, і саме майбутнє цієї будівлі опинилося під загрозою.

Найбільшою загрозою для собору був порт. Саме торгівля, що проходила через нього, принесла гроші на його будівництво, але тепер його існування ставило собор під загрозу. Ліверпуль мав найбільший порт на західному узбережжі Британії. Вражаючі 80% військових поставок країни проходили через нього. Для нацистів це була найбільша ціль за межами Лондона.

Собор був збудований на пагорбі поруч із портом, із великим мідним дахом і високою недобудованою вежею. Це робило його ідеальною мішенню для німецьких бомбардувальників. Щоб зробити його менш помітним з повітря, дах пофарбували в чорний колір, а деякі найбільш уразливі частини прикрили мішками з піском. Проте повністю захистити таку велику будівлю було неможливо.

Готуючись до неминучих німецьких бомбардувань, старіші собори, такі як Кентерберійський і Йоркський, зняли свої середньовічні вітражі та сховали їх у безпечному місці. Тим часом у Ліверпулі створили пожежну варту, щоб стежити за пожежами, а для захисту нового собору працівники залишалися ночувати в будівлі.

They included the dean, Frederick Dwelley. He'd seen the cathedral grow out from the ground. He certainly wasn't going to abandon it now. He moved his bed and his wardrobe up to this little room, right under the flammable wooden ceiling of the Lady Chapel, much to the amusement of the choir boys, because this was their rehearsal room.

On 28 August 1940, 160 bombers appeared on the horizon. The terror had begun. The Liverpool Blitz lasted intermittently for 18 months. 10,000 homes were destroyed and more than 4,000 people lost their lives. Bombs narrowly missed the cathedral, blowing off doors and shattering windows.

Millie Sidall, her three-year-old daughter and husband George, an engineer at the cathedral, lived here on Washington Street, just next door to it. On 5th September 1940, their house took a direct hit and they were all killed.

Despite all the death and destruction, the cathedral carried on holding services. This is from the Sunday service sheet for October 6th, 1940. It says, just before the list of hymns, "If an air raid warning sounds during a service, the act of worship will be immediately transferred to the crypt, where the service will be continued". Nothing was going to stop the people of Liverpool from worshipping in their cathedral.

In November 1940, George VI and his wife, Queen Elizabeth, our Queen Mother, visited the battered city and its cathedral. The king said to the dean, "Keep going, whatever you do, even if you can only go on in a small way".

Meanwhile, the cathedral remained in the firing line. Every part of it was battered with bombs. A couple of small high explosives went off around here, leaving thousands of incisions in the walls. There were bombs bouncing off the roof and exploding in mid-air. But

Серед них був і декан Фредерік Двеллі. Він бачив, як собор виростав із землі, і точно не збирався покидати його тепер. Він переніс своє ліжко і шафу до маленької кімнати просто під легкозаймистою дерев'яною стелею каплиці Діви Марії, на превелику втіху хлопчикам з хору, бо це була їхня репетиційна кімната.

28 серпня 1940 року на горизонті з'явилися 160 бомбардувальників. Терор почався. Бомбардування Ліверпуля тривали з перервами протягом 18 місяців. Було зруйновано 10, 000 будинків, а понад 4, 000 людей загинули. Бомби ледь не влучили в собор — вибухи зірвали двері й повибивали вікна.

Міллі Сідалл, її трирічна донька та чоловік Джордж, інженер, який працював у соборі, жили на Вашингтон-стріт, просто поруч із ним. 5 вересня 1940 року їхній будинок зазнав прямого влучання бомби, і всі вони загинули.

Попри смерті та руйнування, у соборі продовжували проводити богослужіння. Ось витяг із листка недільної служби від 6 жовтня 1940 року. У ньому сказано, прямо перед списком гімнів: "Якщо під час служби пролунає сигнал повітряної тривоги, богослужіння негайно буде перенесено до крипти, де воно продовжиться". Ніщо не могло зупинити жителів Ліверпуля від молитви у своєму соборі.

У листопаді 1940 року король Георг VI і його дружина, королева Єлизавета, наша королева-мати, відвідали зруйноване місто та його собор. Король сказав деканові: "Продовжуйте, що б не сталося, навіть якщо це лише невеликий внесок".

Тим часом собор залишався під обстрілом. Усі його частини зазнали бомбардувань. Кілька невеликих фугасних бомб вибухнули поблизу, залишивши тисячі пошкоджень у стінах. Деякі бомби відскакували від даху й вибухали в повітрі. Але дивом вітер відносив полум'я

miraculously, the wind blew the flames away and the cathedral survived, a beacon of hope among all the carnage.

The last German air raid took place on 10 January 1942, by which time Liverpool was the most heavily bombed area of the country outside the capital. When the Prime Minister Winston Churchill visited, he said, "I see the damage done by the enemy attacks, but I also see the spirit of an unconquered people".

Every day at noon, a bell is rung in the cathedral. It's from HMS Liverpool, a World War II warship. The ceremony is in remembrance of all those sailors who lost their lives in one of the most important but least known campaigns of that war, the Battle of the Atlantic.

Max Horton was a lay preacher at the cathedral, as well as a commander in the British Royal Navy. There was a new and grave danger out at sea, and it was up to him to tackle it. As an island nation, Britain needed more than a million tons of imported goods a week just to survive and fight.

If the war was to be won, Liverpool's port would be vital in keeping this flow of men and supplies between North America and Europe, and Germany knew that all too well. Up to four convoys a week, each with as many as 60 ships, would race across the Atlantic to Liverpool, bearing vital troops and supplies, and running a deadly gauntlet of Nazi submarines, which would hunt for them in packs.

These wolf packs, as they were known, were hugely successful. Between January and July 1942, they sank nearly 400 Allied ships.

вбік, і собор вистояв — як промінь надії серед усїєї цієї руйнації.

Останній німецький авіаналіт відбувся 10 січня 1942 року. На той момент Ліверпуль був найбільш інтенсивно бомбардованим районом країни поза межами столиці. Коли прем'єр-міністр Вінстон Черчилль відвідав місто, він сказав: "Я бачу шкоду, завдану атаками ворога, але я також бачу дух нездоланного народу".

Щодня опівдні в соборі дзвонить дзвін. Він походить із корабля HMS Liverpool — військового корабля часів Другої світової війни. Ця церемонія відбувається на згадку про всіх моряків, які загинули в одній із найважливіших, але найменш відомих кампаній тієї війни — битві за Атлантику.

Макс Гортон був мирянським проповідником у соборі, а також командиром Британського королівського флоту. У морі з'явилася нова й серйозна небезпека, і саме йому довелося боротися з нею. Як острівна держава, Британія потребувала понад мільйон тонн імпортованих товарів щотижня, щоб просто вижити й продовжувати війну.

Для перемоги у війні, порт Ліверпуля мав вирішальне значення для підтримання потоку людей і постачання між Північною Америкою та Європою, і Німеччина чудово це розуміла. До чотирьох конвоїв на тиждень, кожен із яких міг складатися з 60 кораблів, перетинали Атлантику до Ліверпуля, перевозючи важливі війська та постачання і проходячи через смертельну смугу нацистських підводних човнів, які полювали на них зграями.

Ці "вовчі зграї", як їх називали, були надзвичайно ефективними. Між січнем і липнем 1942 року вони потопили майже 400

The losses were so damaging that Britain was only weeks away from running out of food. Churchill later said, "The only thing that really frightened me during the war was the U-boat peril".

It was time for Max Horton to take centre stage. Horton had been a submarine commander, and he devised this brilliant strategy which not only changed the course of the Battle of the Atlantic, but ultimately helped the Allies win the war.

He formulated it here in a secret underground bunker just a mile away from the cathedral. Bomb-proof and gas-proof, it had a seven-foot-thick roof and walls that were three feet deep. Known as the Citadel, this complex of over 100 rooms covered 50,000 square feet.

- How did the U-boats get into the convoys?
- There wasn't a steel ring around the convoys, so the U-boats would literally just slip in and then start taking pot shots at the boats that were in the convoy.
- So what did Max do which transformed that situation?
- They went out and hunted the U-boats down. And that was a risk, you have to remember. These boats were leaving the convoy and not protecting them anymore, they were going out to try and find the U-boats and force the U-boats to the surface, and then quite often they would use their own boats to ram them. It was very visceral warfare.
- Presumably this must have had a knock-on effect to the preparations for D-Day.
- Yeah, Roosevelt said, "if we don't win the war in the Atlantic, we won't win the war full stop".
- So Horton was fundamental to us winning the war because he provided a lot of the means for us being able to conduct D-Day successfully.
- That's what I think, certainly, yes. He was a critical, unsung hero of

союзницьких кораблів. Втрати були настільки серйозними, що Британії залишалися лише кілька тижнів до повного виснаження запасів їжі. Пізніше Черчилль сказав: "Єдине, що справді лякало мене під час війни, — це загроза підводних човнів".

Настав час Максу Гортону опинитися в центрі уваги. Раніше він був командиром підводного човна і розробив блискучу стратегію, яка не лише змінила хід битви за Атлантику, а й зрештою допомогла союзникам виграти війну.

Він розробив її тут, у секретному підземному бункері приблизно за милю від собору. Бункер був захищений від бомб і газових атак, мав дах завтовшки сім футів і стіни товщиною три фути. Відомий як "Цитадель", цей комплекс із понад 100 кімнат займав площу 50, 000 квадратних футів.

- Як підводні човни потрапляли до конвоїв?
- Навколо конвоїв не було суцільного захисного кільця, тому підводні човни буквально прослизали всередину і починали обстрілювати кораблі, що йшли в колоні.
- То що зробив Макс, щоб змінити ситуацію?
- Вони почали виходити в море й полювати на підводні човни. І це було ризиковано. Кораблі залишали конвой і більше не захищали його, натомість вирушали на пошуки підводних човнів, змушували їх підніматися на поверхню і часто навіть таранили їх своїми кораблями. Це була дуже жорстока війна.
- Ймовірно, це також вплинуло на підготовку до висадки в Нормандії?
- Так. Рузвельт сказав: "Якщо ми не виграємо війну в Атлантиці, ми не виграємо війну взагалі".
- Тобто Гортон відіграв ключову роль у перемозі, адже саме завдяки цьому союзники змогли успішно провести операцію "День Д".
- Саме так я й вважаю. Він був критично важливим, але

the Second World War.

By night, Admiral Max Horton worked in this secret bunker, but by day, he preached and prayed at the cathedral for the survival of the free world.

Horton was very keen that the men under his command should use this cathedral as their Parish church. He came here a lot and actually took part in the services and eventually became a great friend of the dean, who in 1945 wrote him this letter, "My dear Admiral, it means more than you can imagine that you should take the leading part on these occasions. For well we know that we owe our very life as an island to the unconquerable resolve that you, sir, have inspired, impelled and compelled".

Battered and bruised, but not beaten, the construction of the cathedral resumed apace following the war. The great tower was completed and could now fulfil its purpose.

Thirteen bells, the biggest, heavier than Big Ben, were moulded and brought here on vast trucks. And the biggest of them all was wheeled in on specially laid tracks. Weighing in at 14 tons, it was called the Borden Bell, or Great George, after the king. A team of 12 men hauled it 200 feet up into the belfry at a rate of just 4 inches per minute.

It was back-breaking work. Finally, after 10 hours, Great George was ready to be hung. But there was one more challenge to overcome. The problem was that the 31-ton weight of these bells could force the walls outwards and cause them to collapse.

The solution was to hang them in a way no other cathedral had done

маловідомим героєм Другої світової війни.

Уночі адмірал Макс Гортон працював у цьому секретному бункері, а вдень проповідував і в соборі молився за виживання вільного світу.

Гортон дуже хотів, щоб моряки під його командуванням використовували цей собор як свою парафіяльну церкву. Він часто приходив сюди, брав участь у богослужіннях і зрештою став близьким другом декана, який у 1945 році написав йому листа: "Мій дорогий адмірале, це означає значно більше, ніж ви можете уявити, що саме ви відіграєте провідну роль у цих подіях. Адже ми добре знаємо, що завдячуємо самим своїм існуванням як острівна держава незламній рішучості, яку Ви, сер, надихнули, спрямували й підтримали".

Побитий і пошкоджений, але не переможений, собор після війни знову почали активно будувати. Велика вежа була завершена й тепер могла виконувати свою функцію.

Тринадцять дзвонів, найбільший із яких був важчий за Біг-Бен, відлили та привезли сюди на величезних вантажівках. А найбільший із них доставили на спеціально прокладених рейках. Вагою 14 тонн, він отримав назву "дзвін Бордена", або "Великий Джордж" на честь короля. Команда з 12 чоловіків піднімала його на висоту 200 футів до дзвіниці зі швидкістю лише 4 дюйми на хвилину.

Це була надзвичайно важка робота. Нарешті, через 10 годин "Великий Джордж" був готовий до встановлення. Але залишалася ще одна проблема. Річ у тому, що загальна вага дзвонів, 31 тонна, могла виштовхнути стіни назовні та спричинити їх обвал.

Рішення полягало в тому, щоб підвісити їх способом, який раніше

before. Instead of a timber frame, this ring of reinforced concrete, supported by massive steel girders, takes the enormous weight, allowing the tower to stand firm.

Len Mitchell's been ringing bells here since the 60s.

– How do the bells work?

– Well, we pull on a rope from the ringing chamber, which currently is below us, and then the rope comes up through from the ringing chamber and around this wheel, so that when we pull on that rope, the whole thing goes over.

– So it's really exactly the same as they do in the medieval cathedrals?

– Oh, yes, absolutely. Yes, indeed. Slightly more controlled fashion here, because we leave these bells in what's called the up position, and we're able to very precisely determine when that bell goes ding.

They were first rung together in 1951 for the visit of the Princess Elizabeth and her husband, Prince Philip. They owe their beautiful sound to what's inside each of them, a clapper.

– What's that old clapper over there?

– This is an example of an old-style clapper. This particular one is made out of wrought iron. The mechanism would be that there would be a hinge pin on the inside of the bell, then the clapper would swing from it like that, then eventually hit the side of the bell to make the noise. This bit in there is a piece of leather. And, in fact, that goes by the name of a leather Baldrick.

– Really?

– Indeed.

– Look, there is the real Baldrick.

The installation of the bells in 1951 meant the cathedral was now

не використовувався в жодному соборі. Замість дерев'яної конструкції використали кільце з армованого бетону, яке підтримується масивними сталевими балками. Воно витримує величезну вагу, дозволяючи вежі залишатися стійкою.

Лен Мітчелл дзвонить у дзвони тут ще з 1960-х років.

— Як працюють ці дзвони?

— Ми тягнемо за мотузку з кімнати дзвонарів, яка зараз знаходиться під нами. Мотузка йде звідти вгору і проходить через це колесо, тому коли ми тягнемо її, весь механізм перевертається.

— Тобто це фактично так само, як у середньовічних соборах?

— Так, абсолютно. Хоча тут це відбувається трохи контрольованіше, тому що ми залишаємо дзвони у так званому "верхньому положенні", і можемо дуже точно визначити момент, коли дзвін задзвенить.

Уперше всі ці дзвони задзвонили разом у 1951 році під час візиту принцеси Єлизавети та її чоловіка, принца Філіпа. Своім красивим звучанням вони завдячують тому, що знаходиться всередині кожного з них — язичку.

— Що це за старий язичок там?

— Це приклад язичка старого зразка. Цей конкретний язичок виготовлений з кованого заліза. Механізм працює так: всередині дзвона є шарнірний штифт, від якого язичок гойдається, а потім вдаряється об бічну частину дзвона, створюючи звук. Ця деталь всередині – шматок шкіри. І, насправді, вона називається шкіряним "Балдриком".

– Справді?

– Так.

– Дивіться, ось справжній "Балдрик".

Встановлення дзвонів у 1951 році означало, що собор уже

edging towards completion. But that landmark would come too late for one man, its architect, Giles Gilbert Scott. He died in 1960, aged 79.

Scott's buried here with his wife next to the cathedral. He couldn't be buried inside it because he was a Roman Catholic. He spent the whole of his adult life building this massive monument, but like the great medieval cathedral builders, he never lived to see it finished.

In 1978, Liverpool and the whole country did see it finished. But with the most modern materials and using the most modern techniques, what could possibly go wrong? Well, quite a lot, actually.

Liverpool, 1978. The largest cathedral in Britain opened its doors 74 years after the foundation stone was laid. It had taken a lifetime to construct. Its builders and bishops had kept the faith when money and materials were scarce. And despite nearly being bombed into oblivion, it had remained a defiant beacon of hope. Now, finally, it could be admired in all its glory.

The Queen came to the opening service where the words of the founding bishop Francis Chavasse were read. He said, "The new cathedral of Liverpool shall be built by all and for all. Where rich and poor meet together, it must be the best we can give." Well, it is pretty good, isn't it?

But almost as soon as it was officially finished, the cracks began to show, literally.

This is the part of the cathedral where the public aren't allowed to go,

наближався до завершення. Але цей важливий момент настав занадто пізно для однієї людини — його архітектора Джайлза Гілберта Скотта. Він помер у 1960 році у віці 79 років.

Скотт похований тут разом зі своєю дружиною поруч із собором. Його не могли поховати всередині собору, тому що він був римо-католиком. Він присвятив усе своє доросле життя будівництву цього величезного монумента, але, як і великі середньовічні будівельники соборів, не дожив до його завершення.

У 1978 році Ліверпуль і вся країна все ж побачили його завершеним. Але навіть із найсучаснішими матеріалами та використанням найновіших технологій що могло піти не так? Насправді, досить багато.

Ліверпуль, 1978 рік. Найбільший собор Британії відкрив свої двері через 74 роки після закладення першого каменя. На його будівництво пішло ціле життя. Його будівельники та єпископи зберігали віру навіть тоді, коли бракувало грошей і матеріалів. І, попри те, що його ледь не знищили бомбардування, він залишився непохитним символом надії. Тепер, нарешті, ним можна було милуватися у всій його величі.

На урочисту службу з нагоди відкриття прибула королева, під час якої зачитали слова першого єпископа Френсіса Чавасса. Він сказав: "Новий кафедральний собор Ліверпуля буде збудований усіма і для всіх. Це місце, де багаті й бідні зустрічаються разом, і тому він має бути найкращим, що ми можемо створити". Що ж, він справді дуже вражає, чи не так?

Але майже відразу після офіційного завершення почали з'являтися тріщини — буквально.

Це частина собору, куди зазвичай не допускають відвідувачів, і, на

which I think is a great pity, because for my mind, it's one of the most interesting parts. You see these massive brick walls, so they support the roof. And below me, as they get into the main bit of the church, they become great arches and columns.

But building with bricks had a fatal flaw. In Scott's day, the mortar used to bind them wasn't flexible. If the building moved ever so slightly, the rigid brick walls couldn't move with it, and that caused the outer stone cladding to crack. Some believe that Scott, that most modern of cathedral architects, could have learned a thing or two from his much earlier predecessors.

– Well, if this was built with the medieval material, lime, it wouldn't have half of the problems that this cathedral's got.

– Why is that?

– Well, it's structurally too rigid. Whereas if it were a medieval cathedral, it were built with lime mortar, which naturally allows expansion. And that's why a lot of our medieval cathedrals are still stood there. When you're constructing something, there's differential movement between the different materials you're using. So no expansion, that's going to go... And in a medieval cathedral, you'll have that, but the line works with it. But this hasn't got any of that, and in one way, I'm glad, cos it's keeping me in work.

By the time the Queen, the head of the Anglican Church, opened this building in 1978, Liverpool had welcomed a new Catholic cathedral, just a stone's throw away. Soon afterwards, people of both religions prepared to welcome a very special visitor.

In 1982, Pope John Paul II visited Britain. This broke with nearly 2,000 years of tradition. No pope had ever been to this country before. And the last place anyone expected to see him was in a Church of

мою думку, це дуже шкода, адже саме тут знаходиться одна з найцікавіших його частин. Ви бачите ці масивні цегляні стіни — вони підтримують дах. А нижче, там, де починається основна частина церкви, вони перетворюються на величезні арки та колони.

Але будівництво з цегли мало фатальний недолік. За часів Скотта розчин, який використовували для скріплення цеглин, не був гнучким. Якщо будівля навіть трохи зміщувалася, жорсткі цегляні стіни не могли рухатися разом із нею, і через це кам'яне облицювання зовні починало тріскатися. Дехто вважає, що Скотт, цей надзвичайно сучасний архітектор соборів, міг би дещо повчитися у своїх значно давніших попередників.

— Якби цей собор був побудований із середньовічного матеріалу, вапна, то він не мав би й половини тих проблем, які має зараз.

— Чому?

— Тому що конструкція занадто жорстка. А середньовічні собори будували з вапняним розчином, який природно дозволяє матеріалам розширюватися. Саме тому багато наших середньовічних соборів стоять і досі. Коли ти щось будуєш, між різними матеріалами, які використовуються, виникають різні зміщення. Якщо немає можливості для розширення, це призводить до тріщин... У середньовічному соборі теж є такі рухи, але вапняний розчин працює разом із ними. А тут нічого такого немає. Хоча, з іншого боку, я навіть радий, адже я не залишуся без роботи.

До того часу, коли королева, глава Англійської церкви, відкрила цю будівлю у 1978 році, у Ліверпулі вже з'явився новий католицький собор, лише за кілька кроків звідси. Незабаром після цього люди обох конфесій готувалися зустріти особливого гостя.

У 1982 році Папа Іван Павло II відвідав Велику Британію. Це стало порушенням майже двохтисячолітньої традиції. Раніше жоден папа ніколи не приїжджав до цієї країни. І останнє місце, де хтось

England cathedral. After all, the Church of England owed its very existence to a bitter split from Rome, caused when Henry VIII demanded a divorce in defiance of the pope's orders. But 450 years on, that Pope's successor, John Paul II, was intent on healing those ancient wounds.

And on this momentous visit, he chose to come to Liverpool's mighty Anglican Cathedral. A million people lined his route, and once inside, he said a prayer. Liverpool's church of England cathedral was such a draw that even popes wanted to come here but now its role in the city grew even more for Liverpoolians it wasn't just a place for popes and processions it was somewhere that ordinary people could live, celebrate and mourn as one.

Never was that morning greater than on 15 April 1989. That day, Liverpool FC lined up for one of the biggest matches of the season, the FA Cup semi-final against Nottingham Forest at Hillsborough Stadium, Sheffield. But within seven minutes, the game had to be abandoned. Poor police control had resulted in dangerous overcrowding in the Leppings Lane end of the stadium. There was a deadly crush. Britain's worst sporting disaster. 96 supporters lost their lives, the youngest just 10 years old.

The disaster led to an outpouring of grief throughout the whole city. The cathedral opened its doors and a fortnight later it held a memorial service. Ever since, there's been an annual service here where friends and family can come and remember the dead inscribed in this book of remembrance.

Football is one of the great enduring passions in Liverpool. Another is music. Not surprising when you think of all the great bands that have come from here. And, of course, there are none greater than the

очікував його побачити, був собор Англiканської церкви. Зрештою, Англiканська церква виникла внаслідок гiркогo розколу з Римом, який стався тодi, коли Генріх VIII вимагав розлучення, всупереч наказу папи. Але через 450 років наступник того папи, Іоанн Павло II, прагнув зцілити ці давні рани.

Під час цього історичного візиту він вирішив відвідати величний Англiканський собор Ліверпуля. Мільйон людей вишикувалися вздовж його маршруту, а коли він увійшов всередину, він прочитав молитву. Собор Англiканської церкви в Ліверпулі був настільки привабливим, що навіть папи хотіли сюди приїхати, але тепер його роль у місті стала ще більшою для жителів Ліверпуля. Це було не просто місце для пап і процесій, це було місце, де звичайні люди могли жити, святкувати і сумувати разом.

Ніколи це почуття спільності не було сильнішим, ніж 15 квітня 1989 року. Того дня футбольний клуб "Ліверпуль" грав один із найважливіших матчів сезону — півфінал Кубка Англії проти "Ноттінгем Форест" на стадіоні "Хіллсборо" в Шеффілді. Але вже через сім хвилин матч довелося зупинити. Через погану роботу поліції виникла небезпечна тиснява на секторі Леппінгс-Лейн. Почалася смертельна тиснява — найстрашніша спортивна трагедія в історії Британії. Загинули 96 уболівальників, наймолодшому було лише 10 років.

Ця трагедія викликала хвилю скорботи по всьому місту. Собор відкрив свої двері, а через два тижні тут відбулася поминальна служба. Відтоді щороку тут проходить служба пам'яті, де друзі та родичі можуть прийти й згадати загиблих, чий імена записані в книзі пам'яті.

Футбол — одна з найсильніших і найтриваліших пристрастей у Ліверпулі. Інша — музика. І це не дивно, якщо згадати, скільки великих гуртів походить із цього міста. І, звичайно, серед них немає

Beatles. As a student, John Lennon lived in the shadow of the cathedral, and as a schoolboy in the 1950s, Paul McCartney failed his audition for the choir. But in the 1990s, he returned to work with organist Ian Tracy and the choir to perform his first classical work, the Liverpool Oratorio.

- What was it like working with a Beatle?
- Terrific, actually, because I was a Beatle child. I went to see all their films, I had all their records, and to me it was like meeting an idol, a childhood idol.
- How did it work, creating it with Paul? Because he doesn't read music, does he?
- No. He's always reckoned that was in some way inhibiting to creativity. And he has a tune and he can sing tunes, and his tunes are real earwigs, you just can't shake them off. That's been his great success.
- That was a non-religious event in what's essentially a religious space, wasn't it? Does that happen very much?
- It does indeed, because the sacred and the secular are not poles apart, as people tend to think. And the building is used for all sorts of things, school speech days, degree days, dinner parties, concerts, and the oratory was merely one of them. You know, part of our thing is to try and involve ourselves in the community. Liverpool Cathedral was raised by the people of Liverpool, for the people of Liverpool, and basically our ethos is to hold God before the city and the city before God.

Today, this great cathedral sits proudly above the city, as if keeping an eye on the people who built it and who continue to find peace in it. Liverpool is one of Britain's most modern cathedrals, but it still continues to uphold the traditions of the past and is a monument to our history. This magnificent building remains central to the lives of Liverpool's community. It's where they come to celebrate and mourn and to this day it remains the pride of Liverpool.

більшого, ніж "Бітлз". У студентські роки Джон Леннон жив у тіні собору, а Пол Маккартні, ще школярем у 1950-х роках, не пройшов прослуховування до хору. Але у 1990-х він повернувся сюди, щоб разом із органістом Іеном Трейсі та хором виконати свій перший класичний твір — "Ліверпульську ораторію".

- Як було працювати з членом групи "Бітлз"?
- Чудово, адже я виріс на "Бітлз". Я дивився всі їхні фільми, мав усі їхні платівки, і для мене це було як зустріти свого кумира дитинства.
- Як відбувалася робота з Полом? Адже він не вмів читати ноти, чи не так?
- Ні. Він завжди вважав, що це певною мірою обмежує творчість. У нього є мелодія, він може співати мелодії, і вони дуже запам'ятовуються — їх неможливо викинути з голови. Саме в цьому і полягає його великий успіх.
- Це був нерелігійний захід у просторі, який по суті є релігійним, чи не так? Таке часто трапляється?
- Так, доволі часто, тому що святе і світське не настільки протилежні, як люди зазвичай думають. Будівлю використовують для різних подій: шкільних церемоній, вручення дипломів, святкових вечерь, концертів, і ораторія була лише однією з них. Частина нашої місії — бути частиною громади. Ліверпульський собор був збудований людьми Ліверпуля для людей Ліверпуля, і наш головний принцип — представляти Бога місту і місто Богові.

Сьогодні цей великий собор гордо височіє над містом, ніби наглядає за людьми, які його збудували і які досі знаходять у ньому спокій. Ліверпульський собор — один із найсучасніших соборів Британії, але він продовжує зберігати традиції минулого і є пам'ятником історії. Ця велична будівля й сьогодні залишається центром життя громади Ліверпуля. Сюди люди приходять, щоб святкувати і оплакувати, і донині він залишається гордістю міста.

Episode 6

Winchester Cathedral. The longest medieval church in Britain. For centuries, Winchester was the home for royalty in England. Kings and queens have been christened, married, and laid to rest here. Its bishops were the wealthiest and most powerful men in the country. And over its lifetime, it's been attacked and nearly destroyed. But this cathedral's a survivor. 140 foot tall, it's built in the traditional shape of a cross. At the end of its elongated nave and at the heart of the structure is the altar, with chapels around the outside.

Today, it's one of the most visited cathedrals in the country, and it's never busier than in winter, when around half a million shoppers descend to visit the German Christmas market in its grounds, where they spend their cash on local produce and arts and crafts. And if you look closely at some of that cash, you'll find a link with the cathedral, because there is a tiny image of it just there, and next to it, on the £10 note, a larger image of one of Britain's most famous novelists, the wonderful Jane Austen, who's buried in the cathedral.

Austen was a phenomenally successful writer whose books have sold in their millions, been translated into over 40 languages and filmed countless times. Two centuries after her death, titles such as *Pride and Prejudice*, *Sense and Sensibility*, and *Emma* are as popular as ever. Apart from the Queen and the prison reformer Elizabeth Fry, Jane Austen is the only woman ever to have appeared on an English banknote. And the fact that it's a tenner has great significance, because ten pounds is the amount that her publisher paid her for her first novel.

Епізод 6

Вінчестерський собор. Найдовша середньовічна церква у Великобританії. Протягом століть Вінчестер був домівкою для королівської родини Англії. Тут хрестили, одружували та ховали королів і королев. Єпископи цього собору були найбагатшими та найвпливовішими людьми в країні. Протягом своєї історії собор неодноразово піддавався нападам і був майже повністю зруйнований. Але собор вистояв. Його висота становить 140 футів, а форма — традиційна хрестоподібна. У кінці подовженого нефа, в самому центрі споруди, розташований вівтар, а навколо нього — каплиці.

Сьогодні це один з найбільш відвідуваних соборів у країні, і найбільший наплив відвідувачів спостерігається взимку, коли близько півмільйона покупців приїжджають на німецький різдвяний ярмарок, що проходить на його території, де вони витрачають свої гроші на місцеві продукти, вироби мистецтва та ремесла. А якщо придивитися до деяких з цих грошей, то можна знайти зв'язок із собором, адже там є його крихітне зображення, а поруч із ним, на банкноті номіналом 10 фунтів, — більший образ однієї з найвідоміших британських письменниць, чудової Джейн Остін, яка похована в соборі.

Остін була надзвичайно успішною письменницею: її книги розійшлися мільйонними тиражами, були перекладені більш ніж на 40 мов і неодноразово екранізовані. Через два століття після її смерті такі твори, як "Гордість і упередження", "Чуття і чуттєвість" та "Емма", залишаються такими ж популярними, як і раніше. Окрім королеви та реформаторки тюрем Елізабет Фрай, Джейн Остін — єдина жінка, яка коли-небудь зображалася на англійській банкноті. І той факт, що це десятифунтова банкнота, має особливе значення,

Jane Austen's success grew as more novels were released. But in May 1817, a serious illness brought her writing career to an abrupt end. She moved here to Winchester to get medical assistance. That's the little house that she lived in. But the treatment didn't work, and two months later, she died, aged just 41.

She was buried in Winchester Cathedral, a place she'd always admired. But her burial was a modest affair. There were only four people at her funeral, which took place early in the morning before services began. A modest send-off for a woman who I and many other people think was Britain's greatest female novelist.

Her body now lies beneath the north aisle of the nave. Although Jane was successful in her lifetime and indeed counted George IV among her fans, it wasn't until after she died that her popularity spread far and wide. And in 1870, a brass plaque was put up in memory of her.

Jane Austen is probably the most famous person to be buried in Winchester Cathedral, but there are hundreds of others, including royalty. Inside these caskets lie the bones of some of the first kings in England. And that's because Winchester was once the capital of England and home to its monarchs.

адже саме десять фунтів її видавець заплатив їй за перший роман.

Успіх Джейн Остін зростав із виходом нових книг. Але в травні 1817 року серйозна хвороба раптово обірвала її письменницьку кар'єру. Вона переїхала до Вінчестера, щоб отримати медичну допомогу. Ось той невеликий будинок, де вона жила. Однак лікування не допомогло, і через два місяці вона померла у віці лише 41 року.

Її поховали у Вінчестерському соборі — місце, яке вона завжди захоплювалася. Але її похорон був дуже скромним. На ньому були лише чотири людини, і відбувся він рано-вранці, перед початком служби. Скромне прощання з жінкою, яку я та багато інших вважаємо найвидатнішою британською письменницею.

Її поховали під північним нефом собору. Хоча Джейн була успішною ще за життя і навіть мала серед своїх прихильників короля Георга IV, лише після смерті вона здобула світову популярність. У 1870 році на її честь у соборі встановили латунну меморіальну табличку.

Джейн Остін, ймовірно, найвідоміша людина, похована у Вінчестерському соборі, але там поховані й сотні інших, зокрема королівські особи. У цих саркофагах зберігаються кістки деяких із перших королів Англії. І це тому, що колись Вінчестер був столицею Англії та резиденцією її монархів.

CHAPTER 2

RENDERING CULTURAL AND HISTORICAL REALIA IN DOCUMENTARY DISCOURSE

2.1. Genre and stylistic features of the documentary series and its contextual background

The source material selected for translation originates from a television documentary series, specifically *Britain's Great Cathedrals with Tony Robinson*, produced within the framework of British popular science broadcasting. The series is structured episodically, with each episode focusing on a particular cathedral and its historical, architectural, and cultural significance. Although the present research operates with a written version of the material, it is essential to emphasize that the text itself is not originally a written narrative but a transcription and adaptation of an audiovisual product. This fact fundamentally determines its genre characteristics, stylistic features, and communicative structure. Therefore, the material should be analyzed primarily as a documentary video discourse rather than a conventional written text.

In terms of material selection, it should be noted that the translated text is primarily based on Episode 5 of the documentary series, which focuses on Liverpool Cathedral. However, due to limitations related to the required volume of the translation, it was necessary to supplement the material with an additional fragment taken from Episode 6, which is devoted to Winchester Cathedral. This decision was made in order to ensure sufficient textual scope for analysis while maintaining thematic coherence within the study. Although the fragment related to Winchester Cathedral is comparatively shorter and less detailed, it does not disrupt the overall integrity of the material. On the contrary, it contributes to a broader representation of British cathedral architecture and allows the text to reflect a wider historical and cultural perspective. The inclusion of this segment also introduces additional cultural and historical realia, which enrich the analytical base of the research and provide more material for examining translation strategies. From a translation perspective, the incorporation of material from two episodes requires particular attention to terminological consistency, stylistic coherence, and narrative unity. Despite the difference in scope, both fragments belong to the same documentary series and share common genre and stylistic features, which allows them to be treated as a single text within the framework of this research.

As a documentary series, the source material belongs to the genre of popular science audiovisual discourse, which combines elements of historical narration, educational content, and entertainment. Its main communicative purpose is to present historical and cultural knowledge in an accessible and engaging way for a broad audience. Unlike strictly academic texts, documentary narration is designed to maintain viewer attention, often relying on expressive language, dynamic pacing, and a strong narrative component. This results in a hybrid discourse that integrates factual information with storytelling techniques.

The presence of a presenter, Tony Robinson, plays a crucial role in shaping the stylistic profile of the material. As a narrator, he functions as a mediator between historical

content and the audience, guiding viewers through complex information in a personalized and conversational manner. His speech is characterized by direct address, rhetorical questions, evaluative comments, and occasional emotional emphasis. These features are typical of spoken discourse and contribute to the immediacy and accessibility of the documentary. When transformed into a written format, these characteristics remain visible, creating a text that retains traces of its oral origin.

From a structural perspective, the documentary discourse combines descriptive, narrative, and explanatory modes. The descriptive component is evident in sequences that visually and verbally represent architectural features of Liverpool Cathedral, which serves as the central focus of Episode 5. The narration guides the viewer through the space, referring to elements such as the tower, the central interior, and the altar. Even in the written adaptation, these descriptions preserve their visual orientation, as they are originally designed to accompany camera movement and visual imagery.

The narrative dimension is realized through the presentation of historical developments associated with the cathedral and the city of Liverpool. The text recounts the process of construction, the growth of the city, and its role in global trade. A particularly illustrative example is the segment devoted to the Titanic tragedy, where historical facts are embedded within a dramatic narrative framework. This narrative approach enhances audience engagement and transforms historical information into a coherent and emotionally resonant story.

The explanatory function of the documentary is closely linked to its educational purpose. The narrator frequently provides contextual information that helps the audience understand complex historical processes, such as the transatlantic trade system and its economic implications. These explanations are delivered in a simplified and accessible manner, avoiding excessive technicality while maintaining informational accuracy. This balance between clarity and precision is a defining feature of popular science discourse and must be preserved in translation.

Stylistically, the documentary is characterized by a combination of neutrality and expressiveness. On the one hand, it includes factual data, such as dates, measurements, and historical references, which contribute to its informative function. On the other hand, it employs evaluative language and expressive adjectives, such as "majestic," "magnificent," and "extraordinary," which enhance its emotional appeal. These elements reflect the audiovisual nature of the discourse, where verbal expression works in conjunction with visual imagery to create a strong impression on the viewer.

Another important feature is the use of culturally specific references, including proper names, institutions, and historically significant events. These elements, which are central to the present research, contribute to the authenticity and credibility of the documentary. However, they also introduce potential difficulties in translation, as they may not be equally familiar to the target audience. The translator must therefore consider the degree of cultural knowledge assumed by the original and adapt the translation accordingly.

The contextual background of the documentary is rooted in British cultural and historical tradition. The narrative reflects a particular perspective on national heritage, presenting cathedrals as symbols of continuity, identity, and architectural achievement. This perspective influences both the selection of information and its presentation, emphasizing

aspects that are culturally significant within the British context. For the target audience, which may not share the same cultural background, this requires additional interpretative mediation in translation.

Furthermore, the audiovisual origin of the material is reflected in its linguistic features. The text contains elements typical of spoken language, such as short sentences, repetitions, and conversational markers. It also includes rhetorical devices that are intended to engage the audience directly. These features contribute to the dynamic and interactive character of the discourse but may require adaptation when rendered in written form in another language.

The temporal structure of the documentary also deserves attention. The narrative moves between past and present, linking historical events to contemporary observations. This creates a sense of continuity and relevance, reinforcing the idea that the past remains an integral part of the present. The translator must preserve this temporal interplay, as it is essential for the coherence and communicative effectiveness of the text.

In summary, the genre and stylistic features of the analyzed material are determined by its origin as a documentary series structured into episodes. The transformation of audiovisual discourse into written form does not eliminate its oral and narrative characteristics, which continue to influence its structure and language. These features must be taken into account in translation, as they affect both the choice of linguistic means and the overall strategy of rendering the text.

2.2. Theoretical framework for rendering cultural and historical realia in translation

The issue of rendering cultural and historical realia occupies a central position in contemporary translation studies, particularly within the framework of culture-oriented approaches. In modern scholarship, these elements are most commonly defined as culture-specific items, that is, linguistic units reflecting phenomena unique to a particular cultural and historical context and therefore resistant to direct equivalence in the target language. Such units function as carriers of culturally embedded meaning and play a crucial role in the transmission of knowledge across linguistic and cultural boundaries (Baker & Saldanha, 2020).

A key theoretical premise underlying the study of realia is the understanding of translation as a form of intercultural communication rather than a purely linguistic operation. Contemporary research emphasizes that language reflects cultural experience, and therefore translation inevitably involves the transfer of cultural meaning alongside linguistic form. This perspective is supported by the argument that translation entails not only the reproduction of lexical content but also the reconstruction of the cultural system encoded in the source text (Slavova & Borysenko, 2018, p. 168). Consequently, the translator acts as a mediator between cultures, ensuring that culturally specific information remains accessible and meaningful in the target context.

Within this framework, the concept of equivalence becomes particularly significant. Eugene Nida's theory of dynamic equivalence, despite its earlier origin, continues to influence modern translation studies due to its focus on communicative effect. According to this approach, a translation should aim to produce a similar response in the target audience as the original does in the source audience. This principle is especially relevant when dealing

with cultural and historical realia, as their meaning is often closely linked to emotional, historical, and cultural associations. Therefore, strict formal correspondence is frequently less important than achieving functional and communicative equivalence.

Further development of this functional perspective can be found in the work of Christiane Nord, who argues that translation should be guided by its purpose, or *skopos*. According to this view, each element of the source text, including realia, must be evaluated in terms of its communicative function within the target text. In the case of popular science discourse, this function is predominantly informative and explanatory, which requires that realia be rendered in a way that ensures clarity and accessibility while preserving cultural authenticity. This approach highlights the importance of context and audience orientation in translation decision-making.

The complexity of translating realia is also emphasized in more recent empirical studies. Cultural and historical realia are described as elements that convey local and historical colour and are deeply rooted in the identity of a particular community (Afrouz, 2022, p. 186). Because such elements often lack direct equivalents, their translation requires interpretative effort and the application of various strategies. Research indicates that successful rendering depends on factors such as the translator's cultural knowledge, familiarity with the subject matter, and ability to use external resources. This confirms that translation is not a mechanical process but a complex act of interpretation and cultural mediation.

The question of how to translate realia has led to the development of various classification models. One of the most influential is proposed by Javier Franco Aixelá, who distinguishes between strategies of conservation and substitution. Conservation strategies aim to preserve the original form and cultural specificity of the realia, while substitution strategies involve adaptation or replacement in order to facilitate comprehension. This distinction corresponds to the broader theoretical opposition between foreignization and domestication, as described by Lawrence Venuti. In practice, however, these approaches are often combined, as translators must constantly balance the need to preserve cultural specificity with the requirement to ensure readability.

Another important contribution to the study of translation procedures is provided by Peter Newmark, whose classification includes techniques such as transference, cultural equivalent, descriptive equivalent, and functional equivalent. These procedures remain relevant in contemporary research, as they offer practical tools for addressing the challenges posed by cultural and historical realia. Recent studies confirm that translators frequently combine these techniques in order to achieve an optimal balance between accuracy and accessibility, particularly in texts with a high density of cultural references.

The role of pragmatic adaptation is also highlighted in current research. It is argued that preserving the intended effect of the source text may require modifications at the linguistic level, including addition, omission, or generalization. Such transformations are justified when they help prevent misunderstanding and ensure that the target audience correctly interprets the message (Slavova & Borysenko, 2018, p. 170). This is especially important in popular science discourse, where the primary goal is to communicate information clearly and effectively.

Moreover, cultural and historical realia cannot be fully understood in isolation, as they function within a broader system of cultural references. Their meaning emerges from their interaction with other elements of the text, which requires the translator to consider the overall context rather than individual units alone. This is particularly relevant in documentary discourse, where realia contribute to the construction of authenticity and narrative coherence.

The audiovisual origin of the analyzed material further complicates the translation process. In documentary texts, meaning is created through the interaction of verbal and visual elements. When such material is transformed into written form, the absence of visual support places greater responsibility on the verbal component. As a result, the translator may need to adjust the rendering of realia in order to compensate for the lack of visual context and ensure full comprehension.

Overall, the theoretical approaches discussed above demonstrate that the translation of cultural and historical realia is a complex and multifaceted process that requires a flexible and context-sensitive approach. It involves not only linguistic competence but also cultural awareness and strategic decision-making. The translator must balance the preservation of cultural specificity with the need for clarity and accessibility, taking into account the communicative purpose of the text and the expectations of the target audience.

2.3 Translation techniques in *Britain's Great Cathedrals With Tony Robinson: History Documentary, Channel 5, UK*

The rendering of cultural and historical realia in the translated material is carried out through a flexible and context-dependent combination of translation techniques. Different techniques are applied depending on the type of realia, its communicative function, and the expected level of cultural awareness of the target audience. The overall tendency is to preserve culturally significant elements while maintaining clarity and accessibility, which is especially important in documentary discourse. The classification of translation techniques used in this section is primarily based on the approach proposed by Molina and Albir (2002).

One of the most frequently used techniques in the translated text is borrowing, which involves preserving a source-language lexical item in the target text (Molina & Albir, 2002). This technique is mainly applied to proper names, geographical references, and historically significant entities. For example, *Tony Robinson* is rendered as "*Тоні Робінсон*", while *Titanic* becomes "*Титанік*". Similarly, *Edward John Smith* is translated as "*Едвард Джон Сміт*". The use of borrowing allows the preservation of historical authenticity and maintains the connection with real cultural and historical figures.

Another commonly used technique is established equivalent, which refers to the use of a generally recognized target-language equivalent (Molina & Albir, 2002). This can be observed in translations such as *Church of England* - "*Англiканська церква*", *Battle of the Atlantic* - "*битва за Атлантику*", and *altar* - "*вiвтар*". In these cases, conventional Ukrainian equivalents are used in order to preserve both clarity and cultural relevance.

The technique of amplification is frequently applied when additional clarification is necessary for the target audience (Molina & Albir, 2002). A clear example is the rendering of *Victoria Cross* as "*Хрест Вікторії, найвища державна відзнака за хоробрість*". The explanatory element helps the Ukrainian audience understand the cultural significance of the award. A similar approach can be observed in the translation of *331 feet* as "*331 фут* —

понад 100 метрів", where the metric equivalent is introduced in order to make the information more accessible for Ukrainian readers.

Closely connected with amplification is the use of paraphrase, which explains the meaning of a culturally specific item through descriptive reformulation. For example, *Lady Chapel* is translated as "*каплиця Діви Марії*". Instead of preserving the original structure of the term, the translation reformulates it in a way that clearly conveys its religious and cultural meaning.

The translated text also demonstrates the use of literal translation, particularly in the rendering of architectural terminology and institutional names (Newmark, 2010/2011). This technique can be observed in examples such as *Liverpool Cathedral* - "*Ліверпульський кафедральний собор*" and *International Slavery Museum* - "*Міжнародний музей рабства*". Since equivalent lexical structures already exist in Ukrainian, literal translation preserves both semantic accuracy and clarity.

Architectural terminology represents one of the most challenging categories of realia in the translated material. Terms such as *nave*, *font*, and *belfry* are translated as "*неф*", "*куніль*", and "*дзвіниця*". However, the term *chancel* is rendered as "*вітар, де розташований хор (ченсел)*". In this case, borrowing is combined with amplification in order to preserve terminological precision while ensuring accessibility for the target audience.

Overall, the translated text demonstrates the consistent application of borrowing, amplification, established equivalent, literal translation, paraphrase, and modulation. The combination of these techniques allows cultural authenticity to be preserved while simultaneously ensuring clarity and comprehensibility for the Ukrainian audience.

CONCLUSIONS

This research examined the specifics of rendering cultural and historical realia in documentary discourse based on the documentary series *Britain's Great Cathedrals with Tony Robinson*. The study focused on the translation of culture-specific elements in the Ukrainian version of the text and analyzed the strategies used to preserve their semantic, historical, and cultural meaning. Particular attention was paid to the communicative and informative functions of documentary discourse, which combines factual narration with expressive and descriptive elements. The audiovisual nature of the source material also influenced the translation process, since many meanings in the original documentary were supported visually and therefore required additional clarification or adaptation in written form.

The analysis demonstrated that cultural and historical realia occupy an important place in the structure of the documentary text. The most frequent categories identified in the material included proper names, historical references, architectural terminology, measurements, and culturally specific concepts. Proper names and historical references were generally preserved through transcription or transliteration in order to maintain authenticity and historical accuracy. Examples such as Titanic, Liverpool Cathedral, and Edward John Smith illustrate the importance of preserving culturally significant references in documentary translation.

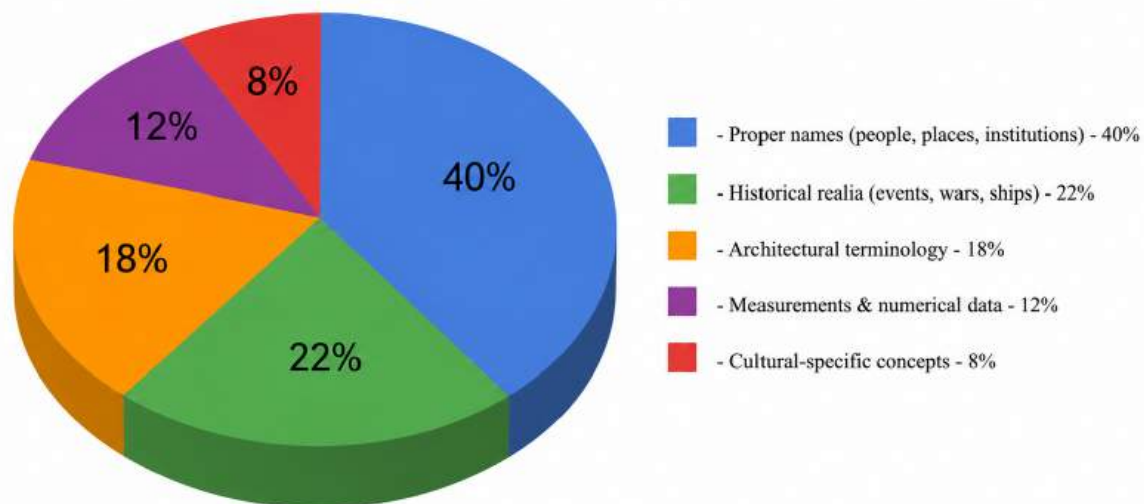
The study also showed that architectural terminology represented one of the most challenging categories due to the specialized nature of ecclesiastical vocabulary. Terms such as nave, altar, Lady Chapel, and chancel required different translation approaches depending on their familiarity to the target audience. In some cases, direct equivalents were used, while in others the translation was supplemented with clarification or descriptive explanation to ensure comprehension.

Another important aspect of the analysis concerned the translation of measurements and numerical data. Since documentary discourse often relies on factual precision, units such as feet, miles, and monetary values were adapted in a way that preserved both accuracy and accessibility for Ukrainian readers. The translation of "331 feet" as "331 фут — понад 100 метрів" demonstrates the combination of preservation and adaptation within one translation unit.

In conclusion, the research confirmed that the rendering of cultural and historical realia requires a flexible and context-sensitive approach. The translator must balance between preserving cultural authenticity and ensuring clarity for the target audience. The findings of the study emphasize the importance of linguistic competence, cultural awareness, and strategic decision-making in documentary translation and demonstrate that successful rendering of realia plays a significant role in achieving effective intercultural communication.

REFERENCES

1. Afrouz, S. (2022). Investigating the translation of cultural-specific items (realia) in literary texts. *Journal of Language and Translation Studies*, 16(2), 180–195.
2. Baker, M., & Saldanha, G. (Eds.). (2020). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (3rd ed.). Routledge
3. Molina, L., & Albir, A. H. (2002). Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*, 47(4), 498–512.
4. Munday, J. (2022). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (5th ed.). Routledge.
5. Newmark, P. (2010/2011 reprint). *A Textbook of Translation*. Pearson Education.
6. Nida, E. A. (2003/2012 reprint). *Toward a Science of Translating*. Brill.
7. Nord, C. (2018). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained* (2nd ed.). Routledge.
8. Venuti, L. (2017). *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). Routledge.
9. Slavova, L., & Borysenko, N. (2018). Cultural component in translation: Challenges of rendering culture-specific items. *Advanced Education*, 9, 166–172.

APPENDICES:**APPENDIX 1****Diagram of Realia Types in the Translation**

APPENDIX 2

Diagram of Translation Techniques Used in the Translation

